

О. Скоропис-Йолтуховський. – Відень: Вид-во СВУ, 1916. – 15 с.
 14. Скоропис-Йолтуховський О. “Мої злочини” /О. Скоропис-Йолтуховський // Хліборобська

Україна. – Відень, 1920 – 1921. – Кн. 2, зб. II / IV. – С. 191-237.

15. Терлецький О. Українці в Німеччині. 1915 – 1918. Т. 1. Історія української громади в Раштаті. – Київ – Ляйпціг, 1919. – 429 с.

Олена Онофрійчук

УДК 1:316.344.42

Інтелектуальна еліта – провідник нації на шляху до суспільства знань

Досліджується проблема формування національної еліти. Підкреслюється особлива місія інтелектуальної еліти в сучасному українському суспільстві та радикальних трансформаціях всіх його найважливіших сфер. Як моральний авторитет соціуму, вона виконує важливі соціальні функції по збереженню нагромадженою нацією і людством інформації, примноженню знань і наукового потенціалу, поширенні вітчизняного досвіду і репрезентації народу в системі світового співтовариства.

Позашкільна освіта та різноманітні інтелектуальні змагання розглядаються у статті як особлива форма ранньої селекції та підготовки майбутніх інтелектуалів, як своєрідні соціальні «фільтри», що мають виконувати селективну функцію й створювати нові канали поповнення інтелектуальної еліти.

Ключові слова: трансформаційне суспільство, національна еліта, культурне середовище, елітарні групи, інтелектуальні змагання, соціальні фільтри.

We study the problem of the formation of the national elite. Emphasizes the special mission of the intellectual elite in contemporary Ukrainian society and the radical transformation of all the most important areas. As the moral authority of society, it performs important social functions to conserve the nation and humanity accumulated information, augmenting knowledge and scientific capacity, distribution of domestic experience and representation of his people in the world community.

Non-formal education and high intellectual competition discussed in the article as a special form of early selection and training of future intellectuals, as a kind of "social filters" to be performed by the selective function and create new channels of replenishment of the intellectual elite.

Key words: transformational society, national elite, cultural space, a group of elite, intellectual competition, social filters.

Осмилення проблем, що постали перед людством на початку нинішнього тисячоліття, показує, що глобальний світоустрій має потребу в радикальній трансформації всіх його сфер. Тільки в цьому випадку сучасна цивілізація може розраховувати на виживання й прогресивний розвиток людини. Реалізація цієї відповідальної місії вимагає якісно нової еліти як на глобальному, так і на національно-державному рівнях. Про це свідчить низка економічних, фінансових, екологічних, геополітичних та інших криз, «розколотість» буквально на всіх рівнях людських співтовариств, існуюча в світі несправедливість, бездумна експлуатація земних надр і природного середовища, екологічна катастрофа, відсутність упевненості навіть не в завтрашньому дні, а в

самих основах земного існування [4, с. 4].

Поняття “еліта” ввійшло в науковий і соціокультурний обіг українського суспільства порівняно недавно, але предметом філософського осмилення виступає достатньо давно. Дуже широко використовується в західній соціології та політичних науках і має декілька значень. Поширеною є своєрідна теорія еліти, згідно з якою, “еліта” є вкрай необхідною складовою соціальної структури будь-якого суспільства. Витоки цієї теорії сягають філософії Платона, Макіавеллі і Карлейля.

На думку Платона, державні функції можуть виконувати тільки обрані — ті, хто отримав особливе виховання і має досвід управління державними справами. Людей, які не володіють належними знаннями, слід усунути від здійснення управлінських

функцій, щоб уникнути хаосу в державному керівництві. Його теорія мала значний вплив на вчених, які розвивали теорію еліт на зламі XIX—XX ст., — італійських соціологів В. Парето і Г. Моску, німецького філософа О. Шпенглера, французького вченого Ж. Сореля та багатьох інших.

Вільфредо Парето визначав еліту як групу, до якої належать найпродуктивніші в різних сферах діяльності особи, які отримали “найвищий індекс” у своїй діяльності. Виокремлення еліти — вихідний пункт теорії Парето. Сукупність осіб, кожна з яких отримала у своїй сфері найвищу оцінку, Парето й називав елітою. Наприклад, талановитий юрист матиме 10 балів, пересічний — 6, нездатний — 0. Саме так він розглядав принцип визначення й формування еліти, обґрунтовуючи необхідність її існування нерівністю індивідуальних можливостей людини: заможні, талановиті, обдаровані є елітою суспільства. Для пояснення соціальної динаміки він сформулював теорію “циркуляції еліт”, відповідно до якої еліти виникають із нижчих верств суспільства і в процесі боротьби піднімаються у вищі, там розширюють свій вплив, досягають розквіту, а потім перероджуються і, зрештою, зникають. Цей кругообіг і є універсальним законом історії.

Г. Моска, як і В. Парето, поділяв суспільство на меншість, яка править, та більшість, якою правлять. Він визначав еліту як політично найактивнішу групу людей, зорієнтованих на здобуття та утвердження влади. Моска вважав, що основою суспільного розвитку є не економіка, а політика. Правляча еліта концентрує у своїх руках керівництво державним механізмом, а тому має безпосередній вплив на економічну ситуацію в країні.

У сучасній філософській та соціологічній літературі щодо цих теорій існує неоднозначне ставлення. Дехто з філософів стверджує, що теорія еліти абсолютизує політичні відносини та нерівність як основу соціального життя людства, інші — відмовляють терміну „еліта” в науковості. Між тим, теорії еліт мають неабиякий сенс. Вони, як зазначає В. Андрущенко, „дозволяють пояснити процеси суспільної організації і самоорганізації, управління великим і соціальним і системами і суспільством загалом” [2, с. 348].

Для сучасних українських науковців ця проблема постає актуальною насамперед в контексті формування та функціонування

національної ідеї. Якщо визначати національну ідею як сукупність національних інтересів, узгоджених між собою й структурованих у цілісну систему, то стає зрозумілим, що пошук відповідей на питання про те, хто буде пропонувати суспільству узагальнені й обґрунтовані норми суспільної діяльності, очолювати соціальний поступ у різних сферах соціального мислення і дії, здійснювати організаційно-управлінську, просвітницько-мистецьку функції є достатньо серйозним і потребує детального аналізу. У залежності від “якості еліти” — її інтелектуального, професійного і морального рівня, від її взаємозв’язку з народом — суспільство матиме цивілізований чи маргінальний вигляд, рухатиметься сходами прогресу чи скотиться в прірву соціально-історичних збочень.

Серед українських мислителів, які порушували питання еліт у взаємозв’язку із потребами національного відродження, привертає увагу концепція “національної аристократії” В. Липинського. Він обґрунтовував існування еліти відповідно до потреб нації, вважав, що ні етнографічна маса людей, ні окрема територія та мова не створюють нації автоматично. Щоб сформувалася нація, потрібна активна група людей, здатна лідирувати в розвитку та пропагуванні сутнісних для нації політичних, державних, культурних цінностей. Ця група і є носієм національної ідеї, яку В. Липинський називав “національною аристократією”, як і Аристотель, вважаючи аристократією групу найкращих людей у певний історичний період. Найкращі вони тому, що організують, структурують, ведуть націю до певної мети, є носіями єдиної ідеї. Для цього національна аристократія повинна мати матеріальну силу та моральний авторитет. Просту і вичерпну відповідь на це питання дає Г.Сковорода: “Коли народ матиме розум хоч би у головах окремих людей, то уподібниться кременю, в якому притаївся вогонь”.

З іншого боку, сучасна палітра національних інтересів розгортається в контексті глобалізаційних процесів. Усвідомлення цієї проблеми ставить питання про те, чи відбиваються дані процеси на трансформації еліти у сучасному світі, і чи слід сьогодні говорити про національну еліту та специфічні форми її існування в інформаційному суспільстві?

Аналіз різноманітних концепцій еліти, починаючи з епохи античності (Геракліт,

Платон, Арістотель) і закінчуючи теорією постіндустріального суспільства (Д. Белл, М. Янг, Дж. Гелбрейт, О. Тоффлер) дає можливість виявити певні загальні позиції щодо розуміння її ролі в сучасному суспільстві. Не викликає сумніву теза про те, що сама по собі еліта є неоднорідною, розподіляється на класи та групи. Більшість вчених зазначає, що в суспільстві існує стільки типів еліт, скільки є видів людської діяльності. К. Манхейм виділяв політичну, організаторську, інтелектуальну, художню, моральну і релігійну еліти. Г. Лассуелл характеризував владну, шляхетну, популістську, еліту багатіїв, спеціалістів та ідеологів [12, с. 3]. В українському суспільстві вітчизняні дослідники виокремлюють політичну, бізнесову, військову, наукову, мистецьку, релігійну та ін. Відповідно до своїх основних функцій різні види еліт об'єднують в окремі елітарні групи: духовну (інтелектуальну), політичну, економічну [3, с. 103]. На нашу думку, особливе місце в структурі еліти займає інтелектуальна еліта як основний генератор та поширювач суспільних цінностей та норм, транслятор знань, творець інноваційних технологій. Від кількості та якості інтелектуальної еліти залежить духовний потенціал нації та майбутнє суспільства. Саме вона здатна сформулювати цінності та ідеали, консолідувати націю, спрямувати її енергію на розумні та корисні справи, її стан та роль потребують серйозного філософського переосмислення, постійної уваги та підтримки з боку держави. На те є низка причин.

По-перше, можна стверджувати, що інтелектуальна еліта є головним культурним надбанням нації і найбільш цінною соціальною групою суспільства. Саме на неї покладена відповідальність за знаходження відповідей на більш актуальні питання своєї епохи. І як зазначає В. Андрущенко, «глобалізація, утвердження інформаційного суспільства, ринкових відносин й все більш відчутна демократизація, яка поступово охоплює всі сторони суспільного організму, потребують відповідного інтелектуального забезпечення. Інтелект піднімається в ціні. Він стає все більш вагомим і викликає зацікавленість як з боку виробників, бізнесменів і владних структур, так і з боку пересічних громадян» [2, с. 432].

По-друге, інтелектуальна еліта характеризується не тільки високим рівнем розумових здібностей, творчою активністю, а

й позитивними моральними принципами. «Еліта – це особлива група людей, яка завдяки своєму інтелекту, нестандартності мислення і неординарності дій, завдяки своєму культурно-духовному розвитку і високим моральним якостям стає «обраною» у різних сферах суспільного життя» [1, с. 42]. Проблема полягає в тому, що її важко ідентифікувати, так як більшість представників входять до складу інших типів еліт. Вона має різноякісний склад, перетинається з іншими елітарними групами, наприклад, з політичною або управлінською елітами, але у кожній з них свої соціальні функції. Зазвичай вона віддалена від влади, рідко має реальні ресурси її здійснення. Її вплив на суспільство здійснюється через інформацію, ідеї, оцінки, які вона продукує й розповсюджує, формуючи тим самим настрої та свідомість, ідеологію, соціальні інституції та цінності соціуму.

І нарешті, інтелектуальна еліта повинна постійно поповнюватись, їй потрібне оновлення. Для цього в суспільстві мають справно працювати певні соціальні «фільтри», що створюють канали рекрутування еліти, завдяки яким зростає її якість, здійснюється входження до її складу найбільш талановитих та обдарованих громадян. Якщо ця функція виконується погано, то еліта і суспільство рано чи пізно почнуть деградувати.

Таким чином, діяльність інтелектуальної еліти характеризується розвитком і розповсюдженням теоретичних знань та ідей, створенням духовних цінностей у суспільстві. Сьогодні, коли значущість інтелектуальних ресурсів зростає на всіх рівнях соціального простору, роль еліти стає особливою, бо саме вона виступає важливим інструментом прогресу, каталізатором нації на її прогресивний розвиток. Провідне місце в постіндустріальному суспільстві належить інформації і знанням. У такому контексті, на думку П. Сорокіна, немає потреби говорити про те, що інтелект є найбільш важливою умовою існування, виживання й успіху як індивіда, так і соціальної групи [8, с. 138]. Інтелект розглядається сьогодні і як чинник конкуренції в умовах глобалізації, і як чинник посилення та захисту національних інтересів, перш за все у сфері інтелектуального потенціалу, і як новий принципово значущий ресурс сучасної робочої сили тощо. Взагалі нова матриця сучасного світу, як зазначає К.Г. Михайлова, розширення можливостей

соціальних суб'єктів актуалізують питання переосмислення вигід та ризиків, які несе інтелект як один із ключових ресурсів сучасного суспільства. Адже в постіндустріальному суспільстві, де домінують нові технології і канали комунікації, формуються нові принципи соціальної взаємодії, зростають вимоги до соціальних суб'єктів, до їх рівня відповідальності за ухваленні рішення [5, с. 3].

Через це особливий інтерес становлять ті групи, в яких максимально сконцентровано інтелектуальні ресурси і які не просто володіють ними, а й самі їх виробляють. У даному випадку йдеться про інтелектуальну еліту, головними функціями якої в сучасному суспільстві постають: передання нагромаджені людством і нацією інформації, що забезпечує ідентичність народу; примноження знань і соціального інтелекту, наукового потенціалу нації, необхідного для здобуття більш високого рівня розвитку; регуляція адаптаційних суспільних процесів на шляху розвитку, поширення вітчизняного досвіду і знань, їх інтеграція до світового інформаційного простору; репрезентація нації, народу в системі світового співтовариства.

Розгляд ролі інтелектуальної еліти вимагає аналізу і розуміння особливостей її формування. Вирішальне значення щодо формування інтелектуальної еліти має система освіти. Інститут освіти завжди розглядався як такий, що має особливе значення для особистості, суспільства і держави. Про тісний зв'язок освіти та інтелектуальної еліти знаходимо ще в працях Арістотеля і Платона. Давньогрецькі філософи, підкреслюючи велике значення державної освіти, помітили залежність між специфікою формування інтелектуальної еліти та характером освіти в державі. Платон був впевнений, що держава зобов'язана надавати уніфіковану освіту не кожному окремому громадянину, а цілеспрямовано майбутньому класу правителів. Арістотель же, на відміну від Платона, відстоював ідею загальної освіти, що забезпечить суспільство необхідною кількістю самостійно мислячих творчих особистостей. Але обидва мислителі сходилися в думці, що тільки така система освіти – демократична по суті і зорієнтована на особистість – сприятиме становленню й розвитку інтелектуальної еліти. Цікавими були в Давній Греції форми дозвілля еліти і прояву її творчої активності – «симпозіуми»,

тобто бенкети, під час яких велись застільні бесіди на суспільно-політичні теми; гімназії, що були центрами культурного життя грецьких полісів. Велике значення мали фестивалі, які проводились щорічно і супроводжувались не тільки атлетичними змаганнями, а й змаганнями поетів, музикантів, філософів та вчених. Саме тут яскравіше, ніж в повсякденному житті, виявлявся агональний дух давньогрецької цивілізації і сприяв виникненню інтелектуальної еліти значно більше, ніж демократична система освіти й демократичне суспільне життя [9, с. 37].

Отже, потенціал освіти цінувався в усі часи. Але ніколи в історії людства, стверджують науковці, освіта та знання не мали такого вирішального значення, як в нашу епоху [11, с. 81]. Освіта набула сьогодні ряд нових рис і характеристик, які постали як відповіді на вимоги соціального середовища постіндустріального суспільства. Освітній рівень підготовки населення розглядається сьогодні дослідниками як одна з характеристик «якості населення», яка, у свою чергу, визначає загальний потенціал суспільства. Особливої значущості в його структурі у зв'язку з актуалізацією ресурсів знання та інтелекту набуває інтелектуальний потенціал. Крім того, серед характерних ознак сучасної освіти називають розширення меж освітнього простору. На думку К.Г. Михайлової, це сприяє розширенню можливостей розвитку особистості за допомогою різноманітних освітніх структур – формальних, неформальних, інформальних, злагоджена взаємодія яких забезпечує досконале функціонування механізму формування суспільства інтелекту та інтелектуальної еліти в ньому [6, с. 420].

На сучасному етапі роль обдарованості та інтелектуального потенціалу нації постійно зростає, так як розвиток нових технологій тягне за собою різке збільшення потреби суспільства в людях, що володіють нестандартним мисленням, що вносять новий зміст у виробничу та соціальну практику, вміють ставити і самостійно вирішувати нові завдання інноваційного типу. Розвиток інтелектуального потенціалу країни та освіта обдарованих дітей та талановитої молоді повинна бути одним із загальнонаціональних пріоритетів, який багато в чому визначається раннім виявленням обдарованих і талановитих дітей і цілеспрямованою роботою з ними.

Система інтелектуальних, творчих, спортивних та інших змагань учнів на конкурсній основі зарекомендувала себе в Україні як ефективний інструмент пошуку талановитих дітей і молоді. При тому, що навчання за основними програмами загальної освіти націлене в першу чергу на освоєння базових, стандартних загальноосвітніх компетенцій, олімпіади, конкурси та інші змагання створюють у дітей та підлітків стимули до виходу за межі обов'язкової програми, заохочують їх до самостійного розвитку, творчості.

Конкурси, олімпіади, наукові вікторини - всі ці способи перевірки знань можна назвати інструментом пошуку талановитих людей, який носить назву «інтелектуальні змагання». Вони дають можливість учасникам розкрити власний талант, на відміну від будь-якого виду тестування, творчо підійти до визначення своєї наукової позиції, відкрито висловитися з питання, що цікавить, відшукати серйозні аргументи і прийняти участь в пошуку вирішення найбільш гострих проблем сьогодення.

В останні роки в Україні інтелектуальні змагання «Грінвіч», «Патріот», «Левеня», «Соняшник», «Колосок», «Кенгуру» набувають все більшої популярності. Наприклад, в конкурсі «Кенгуру – 2013» прийняли участь понад 575 тисяч учнів з усіх регіонів України. Їх особливістю, здебільшого, є масовість, пропаганда знань, міждисциплінарність, глобальний характер тем і проблем для вивчення [7, с. 306]. Участь в інтелектуальних змаганнях дозволяє учням визначитись з напрямками їх творчих уподобань, працювати над розвитком та поглибленням своїх інтелектуальних здібностей.

Нажаль, проведення даних інтелектуальних змагань часто є ініціативою самих вчителів, як компенсація відсутності системності з боку державних органів у напрямку виявлення обдарованих і талановитих школярів. Для прикладу, у США у багатьох університетах функціонують центри або програми пошуку талантів. Найвідоміший – Центр для талановитої молоді (STY) університету Джона Хопкінса, заснований у 1979 році. З того часу більше мільйона учнів взяли участь у його роботі [10].

Отже, кожна елітарна група виконує свої специфічні функції в організації суспільства, має специфічні завдання щодо збереження та зростання соціального капіталу, а також свої

особливі форми селекції та відбору. В українському суспільстві підтримка інтелекту має стати найголовнішим пріоритетом державної політики. Наявність соціальної селекції забезпечує раціональне відтворення і оновлення соціальної структури суспільства, а отже, і його нормальне функціонування. Це є прямим виявом взаємодії інституту освіти й соціальної структури суспільства. Виконуючи селекційну функцію, інститут освіти сприяє соціальній мобільності, створенню можливостей просування на вищий соціальний щабель. Диплом вузу має гарантувати можливість отримати престижну й високооплачувану роботу, чим пояснюється цінність вищої освіти.

Сьогодні ми спостерігаємо дефіцит інтелекту в різних сферах суспільного життя, його низьку затребуваність. З іншого боку, соціологи відмічають невисокий рівень мотивації серед молоді щодо занять інтелектуальною працею. Тому нагальною є потреба визначення основних елементів механізму формування інтелектуальної еліти, способів формування (новітніх технологій) і тих соціальних «фільтрів», які мають виконувати селективну функцію і створювати нові канали поповнення інтелектуальної еліти нації. На нашу думку, в цьому плані особливу роль відіграє позашкільна освіта та різні інтелектуальні змагання як особлива форма ранньої селекції і підготовки майбутніх інтелектуалів.

1. Авер'янова Н. Сучасна українська еліта: перспективи розвитку // Вісник київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія Українознавство. 2011, № 15. Наукове видання - Київ: Київський університет, 2011. – С. 41–44.
2. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕмСі, 2006. – 502 с.
3. Занік Я.М. Типи, поняття та класифікація еліт в історичному контексті // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2008. - № 11 (129). – С. 101-105.
4. Кремін'я В.Г. Еліта: генеза і сутність // Еліта і обдарованість: точки перетину. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22-23 грудня 2010 р. НАПН України, ІОД НАПН України. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2010. – С. 4–10.
5. Михайлова К. Г. Інтелектуальна еліта сучасного суспільства: особливості формування

та діяльнісний потенціал: Автореферат дисертації д-ра соц. наук: 22.00.01 - 2009. – Режим доступу: www.lib.ua-ru.net/diss/cont/350561.html.

6. Михайлева К.Г. Интеллектуальная элита в матрице современных миграционных изменений – Х.: Изд-во НУА, 2007. – 576 с.

7. Поліхун Н.І. Організаційні форми і засоби активізації навчально-дослідницької діяльності обдарованої дитини // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. НАПН України, ІОД НАПН України, Інс-тут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Збірник наукових праць. Вип. 5. – Київ, 2011. - С. 302-308.

8. Сорокин П. Социальная мобильность: Пер. с англ. М.В. Соколовой / Под ред. В.В. Сапова. – М.: Academia; LVS, 2005. – 588 с.

9. Строгеецкий В. М. Становление и развитие интеллектуальной элиты в классической Греции и формы ее активности // Интеллектуальная элита античного мира. Тезисы докладов научной

конференции 8 - 9 ноября 2005г. - Режим доступу: centant.spbu.ru/centrum/publik/confcent/1995-11/strogetz.htm.

10. Тадеев П. Науково-практичний підхід до організації навчання обдарованих учнів як важливий чинник модернізації шкільної освіти для сталого розвитку // Наук.-метод. журнал «Нова педагогічна думка», № 1. - 2011 р. Матеріали Всеукр. Відеоконференції «Модернізація освіти для сталого розвитку». - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2011_1/tadev.pdf

11. Тарапов И.Е. Интеллектуальный труд, наука и образование. Кризис в Украине. – Х.: Фолио, 1994. – 176 с.

12. Шульга М., Потехін О., Бойко Н., Парахонська О., Шульга Т. Правляча еліта сучасної України. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 1998. – 68 с.

Михайло Цюрупа

УДК 322

Горесний гуманізм Тараса Шевченка у контексті вчень великих гуманістів людства

Стаття присвячена особливостям гуманістичної позиції Тараса Шевченка, яка визначалась гіркою соціально-політичною дійсністю царської Росії та малодушністю так званих друзів, що стало одним із факторів горесного митецького джерела наснаги - іпокрену, роздуми Шевченка співвіднесені з українськими реаліями 2014 року.

Ключові слова: Тарас Шевченко, 200-річний ювілей Т. Шевченка, джерела творчої наснаги мислителів, гуманізм як світоглядна позиція, українські реалії боротьби з тоталітаризмом.

This article is devoted to the peculiarities of humanistic position Taras Shevchenko, who bitterly determined socio-political reality of imperial Russia and the cowardice of so-called friends, which was one of the factors "horsesnogo" artistic sources of inspiration - ipokreny, reflections correlated with Shevchenko Ukrainian realities of 2014 year.

Key words: Taras Shevchenko, 200 anniversary of Taras Shevchenko, the source of inspiration thinker's humanism as a worldview, Ukrainian realities of the struggle against totalitarianism.

Великі пророки людства залишили у спадок істини та настанові, які стали складним підсумком їх життєвого шляху, водночас вони зрозумілі мільярдам простих людей і тисячам рафінованих вчених, тому що ті звернені до універсальної людської природи, до пробудження «людського в людини». Так у Гаутама Будди вимога абсолютного ненасильства і поваги до всього живого означала ствердження святенності дару життя, а Любов до ближнього і прощення ворогів Ісуса Христа звернено до єдності божественного і людського, слова Пророка Мухаммада «Мир Вам» тлумачаться як побажання людству прожити без насильства і воєн.

Пророцькі передчуття Тараса Шевченка щодо історичної долі свободної України в співтоваристві вільних народів в результаті запеклої боротьби з тоталітарними темними силами споріднені с висловлюваннями великих пророків і гуманістів на сутнісному рівні віру в людину, в її творчі життєві сили, які здатні змінити на краще будь-який штучний соціальний лад (той, по суті, таким є завжди). Для нас важливим є не тільки висновки-настанови гуманістів, але і джерело їх творчої наснаги, так звана Іпокрена. Як правило, це неповторне джерело є складний синтез суспільного оточення та власних глибоких душевних переживань.